

ELEKTRONIKUS KÖNYVTÁRI PROJEKTEK EURÓPÁBAN

Koltay Tibor, tibor@kpk.gau.hu
Gödöllői Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtár

Abstract

The European Union has been maintaining a number of projects fostering the development of electronic libraries in a wide sense. After a general overview, nine projects from the ones following the 1995 proposal are discussed. Even though the United Kingdom is member of the EU, it initiated its own national projects. After an overview of these three projects related to document delivery are discussed.

Európában több országban is találkozhatunk elektronikus könyvtári projektekkel. Maga az Európai Unió is számos projektet kezel. Az EU azonban nem az egyedüli finanszírozó. Ha határain belül maradunk ugyan, de a nemzeti szintű projekteket nézzük meg, úgyszintén találunk több, érdeklődésre számot tartó kezdeményezést. Különösen így van ez Nagy-Britannia esetében.

Az alábbiakban tehát - a teljesség igénye nélkül- néhány, az Európai Unió programjában és az Egyesült Királyság Electronic Libraries Programme (eLib) keretében megvalósuló elektronikus könyvtári projektekkel ismerkedünk meg.

1. Az EU projektjei

1.1. Áttekintés

Az Európai Bizottság Kutatási és Technológiai Keretprogramjain belül a Telematika Alkalmazási Program (1994-1998) része a Telematika a Könyvtárakban alprogram. Az új könyvtári program, amelyet a XIII/E Főigazgatóság irányít, az 1991 közepén, egy előkészítő fázis után indított Harmadik Keretprogram tapasztalataira épül.

Az előző program céljai korlátozottak voltak. Egy változási folyamat megindítója kívánt lenni, európai szemlélet kialakítását és annak felismerését igyekezett megteremteni, hogy európai együttműködésre van szükség. Mindezt rövidtávú célok kitűzésével tette meg. A három pályázati felhívás nyomán 52 projektet gondoztak ebben a keretben.

Az új könyvtári program célja, hogy növelje az európai könyvtári erőforrások ismertségét és összekapcsolja őket az információs infrastruktúrával. A két fő irány az felhasználói hozzáférés korszerű rendszereinek fejlesztése és a könyvtárak egymással, valamint a kialakulóban lévő információs szupersztrárával való összekötése. A megvalósíthatósági vizsgálatok mellett, elő kívánják mozdítani a szabványosítást és terjeszteni akarják az eredményeket.

A program elsősorban a könyvtáraknak és könyvtárosoknak szól, tovább erősítve a felsőoktatási és szakkönyvtárak részvételét és a közkönyvtárak fokozottabb bevonását. A megcélzott felhasználók körét potenciálisan minden unióbeli polgár jelenti.

Az 1994-1998 évi munkaprogram három része:

- a hálózat-orientált belső könyvtári rendszerek,

- telematikai alkalmazások az összekapcsolt könyvtári szolgáltatások számára,
- könyvtári szolgáltatások a hálózati információforrások elérésére.

Mindez három, egymáshoz kapcsolódó szintet képvisel: az egyes könyvtárakat, a könyvtárak kollektív forrásait és a hálózatos információ kialakulóban lévő világát.

Az első rész a Harmadik Keretprogram Könyvtári Programja folytatását, a második a jelen hálózati realitását képviseli, míg a harmadik már a jövőbeli távoli könyvtári felhasználást célozza.

A hangsúly a második részen van. Erre fordítják majd a Könyvtári Programra előirányzott 30 millió ECU 60%-át. Ez a részprogram a jobb együttműködésen, forrásmegosztáson alapuló integrációra koncentrál és könyvtárak, szállítók és kiadók összekapcsolását célozza. Különös figyelemben kívánják részesíteni a nyitott szabványok kifejlesztését és alkalmazását.

Az EU-projektek mindegyikére jellemző, hogy több tagország együttműködésében zajlanak (ez a pályázás előfeltétele), továbbá gyakran jelentik azt is, hogy könyvtárak és profitorientált cégek dolgoznak együtt egy-egy program megvalósításán.

Az EU projektjeiről a <http://www2.echo.lu/libraries/projects/> címen található részletes leírásokat.

A program első, 1995-ös fordulójában 22 új projektet (részben korábbiak folytatását, továbbfejlesztését) hirdettek meg. Ezek listája az 1. táblázatban található.

1.táblázat: A 1995-ben meghirdetett EU-projektek

<p>BIBLINK: Linking Publishers and National Bibliographic Services CAMILE: Concerted Action on Management Information for Libraries in Europe CASA: A Cooperative Archive of Serials and Articles CHILIAS: Children in Libraries: improving multimedia virtual library access and information skills CoBRA+: Computerised Bibliographic Record Actions Plus Preservation and Service Developments for Electronic Publication ECUP+: European Copyright User Platform EFILA: European Forum of Implementors of Library Applications ELISE II: Electronic Library Image Service for Europe - Phase II ELITE: Electronic Library Teleservices ELVIL: The European Legislative Virtual Library HARMONICA: Harmonised Access & Retrieval for Music-Oriented Networked Information Concerted Action ILIERS: Integrated Library Information Education and Retrieval System ILSES: Integrated Library and Survey-data Extraction Service IMPRESS: Implementation Maintenance and Promotion of the EDILE/EDITEUR Standards sets KSYSERROR: Knowledge-based system for consistency in bibliographic databases LIBERATION: Libraries: Electronic Remote Access to Information over Networks LISTED: Library Integrated System for Telematics-based Education PubliCA: Public Libraries Concerted Action TESTLAB: Testing Systems using Telematics for Library Access for Blind and Visually Handicapped Readers TOLIMAC: Total Library Management System UNIVERSE: Large Scale Demonstrators for Global, Open Distributed Library Services</p>
--

1.2. Részletes információk néhány projektről

A **TOLIMAC Total Libray Management System** projekt a hálózatos információforrásokhoz való hozzáférést kívánja menedzselni egy-egy intézmény vagy egyetemi campus keretei között. Ez mindenek előtt a felhasználók azonosítását és a szerzői jogi kérdések kezelését jelenti. Digitális rejtjelezés, hitelesítési és aláírási technikák segítségével a TOLIMAC lehetővé fogja tenni, hogy a felhasználók egy sor szolgáltatáshoz egyetlen kártya és egyetlen kód segítségével férjenek hozzá. A tervek szerint két helyen Brüsszelben az Université Libre és az angliai Leicesterben a De Monfort University campusán fogják tesztelni a rendszert.

Az **ECUP+ European Copyright User Platform** nevében a "+" jel mutatja, hogy folytatólagos, hasonló nevű korábbi program eredményeire épülő projektről van szó. Látszólag nem is elektronikus könyvtári projekt, hiszen nem fog semmilyen kézzelfogható alkalmazást eredményezni, de (ahogy a TOLIMAC esetében is) a szerzői jogi problémák megoldása nélkül aligha lehet működőképes rendszereket létrehozni. A szerzői jogok tulajdonosai és közülük különösen a kiadók - tetszik vagy nem tetszik - jólfelfogott érdekeiket védik és nem kerülhetjük meg őket.

Az ECUP+ projekt első fázisában éppen a jogtulajdonosokkal folytatnak megbeszéléseket annak érdekében, hogy megvitassák a liszensz-szerződések lehetséges modelljeit. A copyright fontosságára a könyvtárosok figyelmét workshopok sorozatával szeretnék felhívni a második fázisban. Elektronikus vitafórumot is felállítanak, GYIK (FAQ) összeállítását tervezik és a WWW-n is szeretnének információkat nyújtani a kérdéskörrel és - mindenek előtt - az EU álláspontjáról. A projekt célja az is, hogy megőrizze a könyvtáraknak az elektronikus dokumentumok használata terén megszerzett privilégiumait.

A **CoBRA+ Computerised Bibliographic Record Actions Plus** (ismét csak folytatódó) projekt szintén "eszmei" jelentőségű program, amelynek célja, hogy a tagországok több nemzeti könyvtárának együttműködésében ajánlásokat dolgozzanak ki az elektronikus dokumentumok tartalmi és formai feltárására, a visszakeresés megoldásaira és a kötelempéldány-szolgáltatásnak az elektronikus dokumentumokra történő kiterjesztésére.

Az **EFILA European Forum of Implementors of Library Applications** projekt is hasonló abban, hogy a könyvtárgépesítés és hálózatok szabványait (mindenek előtt a Z.3950-es szabványt) alkalmazók fóruma, amely konferenciákat rendez, listservert és Web-oldalakat tart fenn.

A **KSYSERROR Knowledge-based system for consistency in bibliographic databases** projekt már "kézzelfogható" alkalmazás kifejlesztésére törekszik, de mintegy "könyvtári belügyet" kíván kezelni. A KSYSERROR ugyanis MARC formátumú katalógusokban keres hibákat, készít listákat róluk megjelölve a javítás módját. Mindezt bármely hálózathoz kapcsolódva, kliens-szerver architektúrájú, tudásalapú rendszerrel kívánják megoldani.

A **CHILIAS Children in Libraries: improving multimedia virtual library access and information skills** projekt gyermekkönyvtári multimédia és WWW alkalmazások kifejlesztését célozza. Ehhez interfészek kialakítását, anyagok digitalizálását fogják elvégezni.

Az **ELVIL European Legislative Virtual Library** projekt az EU területén szétszórtna és különböző médiumokon megtalálható jogi és politikai információ keresésére, szelekciójára és prezentációjára alkalmas Internet-alapú eszköz kialakítására született meg. Potenciális felhasználói főiskolai és egyetemi hallgatók, tanárok, könyvtárosok és a nagyközönség lesz. A projekt első része a téma WWW indexének összeállítását, a második rész egy multimédia oktatási segédeszköz kialakítását veszi célba. Ez az eszköz többnyelvű tezaurszt is magába foglalna. A harmadik szakasz során hoznának létre egy közös WWW interfészből és szoftver-gatewayekből álló keresőeszközt a tagországok és az EU parlamentjeinek adatbázisaiban való információvisszakeresésére.

Az **ELISE II Electronic Library Image Service for Europe - Phase II** projekt egy már meglévő osztott képi adatbázis működő visszakeresését célozza. Az ELISE magába foglalja nemcsak a Z39.50 szabvány szerinti valamint http-alapú elérést, hanem biztosítani kívánják az illetéktelenek hozzáféréseinek

megakadályozását és a használati díjak felszámolásának mechanizmusait is. A projekt mintául kíván szolgálni hasonló rendszerek kifejlesztésére.

A **UNIVERSE Large Scale Demonstrators for Global, Open Distributed Library Service** projekt korábbi fejlesztésekre építve, a Z39.50 szabvány "Search and Retrieval" részére alapozva heterogén adatbázisok keresését, az UNICODE karakter-ábrázolási szabvány, a UNIMARC katalógusrekord-csereformátum felhasználásával, valamint a könyvtárközi kölcsönzés szabványára alapozva kíván nagyszabású osztott könyvtári modellt megvalósítani a műszaki és a környezetvédelmi szakirodalom területén.

2. A brit projektek

2.1. Áttekintés

Az eLib program 45 projektje 12 millió fonttal gazdálkodik. Az elektronikus dokumentumszállítás, a könyvtárosok és a felhasználók képzése, különböző területek hálózatos információforrásokkal való ellátása területén folyik a munka. Támogatni kívánják az elektronikus folyóiratokat úgy konkrét elektronikus folyóiratok kiadása, mint szervezeti keretek megteremtése tekintetében. Digitalizálni fogják a XVIII-XIX. századi angol folyóiratokat, valamint a iparművészet és formatervezés legfontosabb folyóiratait.

Az igény szerinti publikálás (On Demand Publishing) projektek célja, hogy az egyetemi-főiskolai hallgatók az általuk igényelt (tankönyvi) szövegekhez juthassanak hozzá nyomtatott formában elektronikusan tárolt fájlokból. Az eLib program projektjeinek tematikusan csoportosított felsorolása a 2. táblázatban található. A projektekről a <http://ukoln.bath.ac.uk> címen találunk részletes információt.

2. táblázat: Az eLib program projektjei

Elektronikus dokumentumszállítás
Electronic Document Delivery -The Integrated Solution (EDDIS)
Sharing of Educational Resources in an Electronic Network in Wales (SEREN)
Joint Electronic Document Delivery Software Project (JEDDS)
Electronic Document Delivery in London and Manchester
InfoBike
Hálózatos információforrások
IHR-Info
Resource for Urban Design Information (RUDI)
Art, Design, Architecture & Media information gateway (ADAM)
Organising Medical Networked Information (OMNI)
Social Science Information Gateway (SOSIG)
Resource Organisation And Discovery in Subject-based services (ROADS)
Edinburgh Engineering Virtual Library (EEVL)
CAIN: Conflict Archive on the INternet
Képzés
Educational Development for Higher Education Library Staff
Network Skills Training for Users of the Electronic Library (Netskills)
Networked Learner Support
Ariadne (Newsletter)
Transfer of Network Information Skills
SKIP: SKills for new Information Professionals
CINE: Cartoon Images for Network Education
Elektronikus folyóiratok
CLIC (Chemical Communications)

Internet Archaeology: an international electronic journal for archaeology.
 Parallel Publishing for Transactions (PPT)
 The SuperJournal project
 Electronic support for Scholarly Communication
 Electronic Seminars in History
 Electronic Reviews in History
 The Interactive Electronic Magazine
 The Journal of Information, Law and Technology (JILT)
 An open journal framework: The integration of electronic journals with networked information resources
 Sociological Research Online
 Learned Societies Support Service

Igény szerinti publikálás

The Secure Student Access Project
 EON: Inter-Institutional Networking of Learning Materials
 Project Phoenix
 Only Connect: An On Demand Publishing Project in the Humanities
 Scottish On Demand Publishing Enterprise (SCOPE)
 Electronic Readings in Management Studies (ERIMS)
 EUROTTEXT - A Collaborative Resource Bank of Learning Materials on Europe

Digitalizálás

Internet Library of Early Journals
 Digitisation of journals in Design and the Applied Arts

Kiegészítő projektek

MOving to Distributed Environments for Library Services (MODELS)
 Impact on People of Electronic Libraries (IMPEL2)
 Focused Investigation of Document Delivery Options (FIDDO)

2.2. Dokumentumszállítási projektek

Három, a dokumentumszállítással kapcsolatos projektet választottam, mivel ezek igen fontosak és az EU-projektek kapcsán nem foglalkoztunk ezzel a témakörrel.

Az **EDDIS** projekt a visszaküldést nem igénylő dokumentumok (folyóiratcikkek) elektronikus azonosítását, megrendelését és továbbítását kívánja megoldani és egyúttal visszaküldendő dokumentumok (könyvek) rendelését is lehetővé kívánja tenni egyetlen, integrált rendszerben. A felhasználó végezhet bibliográfiai keresést, hozzáfér a lelőhely-adatokhoz, választhat szállító, szállítási mód és ár szerint. A könyvtárosok adatbázisok és dokumentumszállítók széles körének szolgáltatásaihoz férhetnek hozzá és a rendszer kezelni tudja a díjak elszámolását és kimutatásokat készít.

A **JEDDS** projekt valójában Európa határain is átlép, hiszen ausztrál és új-zélandi könyvtárak is részt vesznek benne. A dokumentumküldő szoftvert ebben a projektben a MIME-ra kívánják alapozni.

A **LAMDA** projekt az **ARIEL** szoftver segítségével teszi lehetővé a dokumentumtovábbítást több londoni és manchesteri egyetemi könyvtár között. Korlátozott dokumentumszállítás már 1995. októberében elkezdődött és az 1996. nyári befejezés után várhatóan önfenntartóvá fog válni.